

WORKSHOP

<https://doi.org/10.64603/VMNF5348>

FRAZER-IMREGH MONIKA (FORD.)

Francesco Petrarca

*A vallásos életről,¹ I, 2, 51–I, 3, 9.**Bevezetés*

A *De otio religioso* című művét, amelynek fő témája a szerzetesi szemlélődés, Petrarca 1347 nagybőjti időszakában kezdte el írni, miután öccsét, Gherardót a karthauziak montrieux-i kolostorában meglátogatta.² A látogatás igen rövid volt, mindössze egyetlen nappal és egy éjszaka, mindazáltal óriási hatást tett a költő-filozófusra, aki pontosan egy évvel azelőtt egy másik jelentős latin nyelvű morálfilozófiai mű írásába fogott bele a visszavonult élet erkölcsi és szellemi előnyeiről és lehetőségeiről; ez a munkája a *De vita solitaria* [A magányos életről] volt.³ Mindkét írásművén sokáig dolgozott, és az sem bizonyos, hogy befejezettnek tekintette-e őket, hiszen még akkor is tovább dolgozott rajtuk, amikor másolta őket barátai kérésére.⁴ Míg a *De vita solitaria* a tudós humanista néhány baráttal megosztott, termékeny magányát dicsőíti, amelyben az erkölcsi és szellemi felemelkedés mellett költői, szépírói és filozófiai munkák születhetnek, a *De otio religioso* azt a vallásos elcsendesedést magasztalja, amelyben az egyetlen tevékenység „az igazi nyugalom és a tökéletes látás”, azaz Isten szemlélésének elérése, ami a szerzetesi élet célja. Petrarca művét sok novícius olvasta azután évszázadokon keresztül, többek között Erasmus is. Mint Unn Falkaid is hangsúlyozza, az emberi lény mindkét műben vendégként jelenik meg ebben a világban, hiszen igazi hazája Teremtője oldalán, a mennyekben van.⁵

¹ A fordítás az alábbi szövegkiadás alapján készült: Francesco Petrarca: *De otio religioso*, testo latino a fronte, a cura di Giulio GOLETTI. Firenze, Le Lettere, 2006, 28–36. A mű további kiadása: Luigi DAL LAGO (ed.), Antonietta BUFANO (trad.): *Francesco Petrarca: La vita religiosa = De otio religioso*, Padova, Messaggero, 2004.

² Susanna BARSELLA: A szerzetesi magány humanista megközelítése (*De otio religioso*), in *Petrarca. Kalauz az életműhöz*, szerk. Victoria KIRCHAM – Armando MAGGI, ford. LENGYEL Réka et al., Budapest, 2018, 215–228.

³ Armando MAGGI: „Te leszel a magányom”: a magány mint prófécia (*De vita solitaria*), uo. 199–214.

⁴ Giuseppe ROTONDI: Introduzione in *Il „De otio religioso” di Petrarca*, a cura di Giuseppe ROTONDI, Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, XII. Marco PETOLETTI: „Il manoscritto di dedica del *De vita solitaria* rivisto e corretto da Petrarca (Tavv. II–IV)”, *Italia Medioevale e Umanistica*, 61. évf., 2020, 129–150.

⁵ Unn FALKAID: „*De vita solitaria* and *De otio religioso*, the perspective of the guest”, in Albert RUSSEL ASCOLI – Unn FALKAID (eds.), *The Cambridge companion to Petrarch*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015, III–119.

I. könyv, 2. fejezet

51. Hát nem fején találta a szöveget Ágoston *Az igaz vallásról* írt könyvében? „Ennek a világnak a barátai annyira félnek kibontakozni annak öleléséből, hogy semmi sem gyötrelmesebb számukra, mint nem gyötrődni.”⁶ 52. Aki tehát ilyen, az menjen innen és fusson a saját vágyai után, hogy ott bőségesen megtalálja azt, amit keres, és hallja meg, ami neki szól: „örökké fáradozni fog, mégha örökké is él”. 53. Azaz még a halálában sem lesz a gyötrelmeitől nyugovása, amely minden gyötrellem egyetlen látható vége; ezzel szemben nem azért él örökké, hogy éljen, hanem hogy gyötrődjön. 54. A hely egyik magyarázója így mondta: „Meg akarnak halni az istentelenek, de nem tudnak, ezért hát élnek, hogy meghaljanak; mert miként a szentek élete örök, úgy az istentelenek halála is örök.”⁷ Ezt írta. 55. A fáradozásra vágyó joggal fog tehát örökké gyötrődni, és bár testben meghal, lelkében közben mégis élni fog, amit még a pogány filozófusok sem tagadnak, ámde, amiről ők egyáltalán nem tudnak, testben is feltámad „a kínra”, nem „az életre”.⁸ 56. És újra teljes egészében, ugyanazon magában, nem másként fog élni végestelen végig, hogy vég nélkül kínlódjon és gyötrődjön örökké, és nem panaszkodhat, mivel megkapta azt, amit kívánt. 57. Azt kérdezi majd ugyanis magától: „Miért vagy bánatos, miért „acsarkodsz”,⁹ vagy miért siratod magad?”¹⁰ 58. Félte elcsendesedni és megpihenni, akkor gyötrődj hát; itt soha nem kell keresned a gyötrelmet, sem elkerülnöd a pihenést. 59. Menj csak, vitatkozz, veszekedj, pörölj, vetélkedj, kiabálj, harcolj, küzdj mindenféle módon! Senki sem fog lebeszélni, senki sem fog visszatartani. Meglesznek a társaid, akik az efféle dolgokban lelik örömüket, és akik hajdan arra vezettek, hogy ebben örömet leld. 60. Mit gondolsz? Ezek nem fogják engedni, hogy pihenj, mégha akarnál is. 61. Ugyanis miként Ágoston ugyanabban a könyvében, de más helyen mondja: „szerencsétlenek azok az emberek, akik számára a már tudott dolgok értéktelenné válnak, és az újdonságokat kedvelik, szívesebben tanulnak, mint tudnak, jóllehet a tanulás célja a tudás, és akik számára hitvány a cselekvés könnyűsége; szívesebben harcolnak, mint győznek, ámbár a harc célja a győzelem.”¹¹ 62. Nem folytatom az-
zal, ami következik, mert emlékszem, hogy idéztem abban a könyvemben, amelyet

⁶ Augustinus: *De vera religione*, XXXV, 65.

⁷ Vö. Bruno Astensis: *Expositio in ps. XLVIII*, PL 165, 870. col.: „»Laborabit in aeternum, et vivet in finem«. Quia, inquit, mali, tales et tales sunt, ideo in aeternum laborabunt, et ad quietem nunquam pervenient. Et vivent usque in finem, sed nunquam pervenient ad finem, vellent enim mori, et ad finem pervenire si possent.” Vö. Uő: *Commentarium in Apocalipsim*, PL 165, 652. col.: „vellent enim impii mori, sed non possunt; vivent igitur, ut nunquam mortis periculo careant”. Bruno d’Asti Segni püspöke volt és Montecassino apátja (1044–1123k).

⁸ Máté 25, 46.

⁹ Vö. Zsolt III, 10 *Vulgata*: „Peccator... dentibus suis fremet, et tabescet desiderium”. – „A bűnös... acsarkodni fog, és kívánsága elenyészik.”

¹⁰ Vö. Máté 7, 7–8 = Lukács II, 9–10 *Vulgata*: „quaerite et invenietis, pulsate et aperietur vobis”. – „Kérjétek és megadatik nektek, kopogtassatok és ajtót nyitnak nektek”. Lásd lentebb, 7, 174.

¹¹ Ágoston: *De vera religione*, LIII, 102.

nemrég adtam ki *A magányos életről* címmel, amely témájában és stílusában is nagyon közel áll ehhez, és amely úgy időben, mint érvelésében mintegy előzménye ennek.¹² 63. Mindezek ugyanazt célozzák, tudniillik a halandók azon esztelenségére hívják fel a figyelmet, hogy nagyobb örömeiket lelik a gürcölésben, mint fáradozásaik gyümölcsében. 64. Egyébként nem sokkal később, amikor azt kívánta feltárni, mi a különbség az előbbieket elhibázott és helytelen szándékai, valamint az igazak szent és józan szándékai között, hozzátette: 65. „Ezért akik magukra a célokra vágynak, azok eleinte híján vannak a kíváncsiságnak, mert tudják, hogy az a biztos tudás, amely belülről fakad, és azt élvezik, amennyire csak ebben az életben képesek rá; 66. majd a makacssággal felhagyva elnyeri a cselekvésből fakadó boldogságot, mivel tudják, hogy nagyobb és könnyebb a győzelem, ha nem állnak ellen bárki haragjának, és ezt érzékelik, amennyire csak ebben az életben képesek rá.” 67. Nem sokkal azután így folytatja: „ezután az élet után pedig az ismeret is tökéletessé válik, mivel most csak részlegesen ismerünk; amikor viszont eljön az, ami tökéletes, már nem lesz részleges, 68. hanem beköszönt a teljes béke, a tökéletes egészség, a test számára megszűnik a szükség és a fáradság, mert »ez a romlandó test« a maga idejében és rendjében, ami a test eljövendő feltámadása, »a romolhatatlanságot ölti magára«.”¹³ 69. Nem csoda hát, ha a cselekvésben egyedül a békét kedvelik, a testben pedig egyedül az egészséget: ugyanis az válik tökéletessé bennük ez után az élet után, amit abban jobban szerettek.”¹⁴ 70. Ezen megjegyzések után, amelyekből ti, akik alávetettétek a testet a szellemnek, amennyire az az ember számára lehetséges, megérthetitek reményetek lényegét, Ágoston újra azok ellen a testi emberek ellen fordítja tollának életét, akikkel kezdtem, és kijelenti: 71. „akik tehát oly rosszul használják fel az értelem e nagy ajándékát, hogy rajta kívül inkább vágynak a látható dolgokra, amelyeknek emlékeztetniük kellett volna őket arra, hogy az intelligibilis dolgokat kell megpillantaniuk és szeretniük, azoknak a »kinti sötétség«¹⁵ fog jutni; akik pedig a versengésben lelik örömeiket, azok eltávolodnak a békétől, és nagy nehézségekben lesz részük. 72. Ugyanis a harc és a versengés nagy nehézségek kezdete, és úgy vélem, erre utalnak ezek a szavak: »kezét és lábát megkötözik«,¹⁶ vagyis elveszíti a cselekvés minden lehetőségét.”¹⁷ 73. De nem elégszik meg ezzel az érveléssel, és tovább folytatva a munkálkodásról szóló beszédét, így szól: „sokan vannak ugyanis, akik mindezen kezdeteket egyszerre kedvelik, ide tartozik a színház, az evés-ivás, a szeretkezés és az alvás; gondolataikban kizárólag csak az efféle

¹² Petrarca: *De vita solitaria*, I, 8. Vö. Francisco Rico: „Petrarca y el *De vera religione*”, *Italia medioevale e umanistica*, XVII. évf., 1974, 312–364; 356, I. és 2. jegyzet.

¹³ 1Kor 15, 53 *Vulgata*: „oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.”

¹⁴ Ágoston: *De vera religione*, LIII, 103.

¹⁵ Máté 22, 13 *Vulgata*: „Ligatis manibus et pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores; ibi fletus et stridor dentium”. Máté 25, 30 *Vulgata*: „Et inutilem servum eiicite in tenebras exteriores; illic erit fletus et stridor dentium”.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Ágoston: *De vera religione*, LIV, 104.

élethez kötődő képzelgések forognak; 74. az előbbi dolgok csalókaságából a babona és a hitetlenség szabályait alkotják meg, amelyek becsapják és foglyul ejtik őket, mégha igyekeznének is ellenállni a test csábításainak, mert nem jól élnek a rájuk bízott képességgel, azaz az értelem élével, amelyben mindenki, akit tanultnak, műveltnek vagy kifinomultnak neveznek, kitűnni látszik. 75. Az ő értelmüket azonban az izzadságot felfogó kendő köti meg, vagy a föld takarja be, vagyis a kellemes és felesleges dolgok, avagy a földi vágyak kendőzik és nyomják el. 76. »megkötözik a kezüket és lábukat, és a kinti sötétségbe vetik őket; lesz ott sírás és fogcsikorgatás«, ¹⁸ nem azért, mert azt kedvelik – hiszen ki tudná azt kedvelni? –, hanem azért, mert amit kedveltek, az ennek a kezdete, és a kedvelőit szükségszerűen ehhez vezeti el. 77. Ugyanis, akik jobban szeretnek menni, mint visszatérni vagy megérkezni, azokat messzire el kell küldeni, mivel »ők test és bolygó és nem visszatérő lélek«.¹⁹

78. Miután ezeket idéztem Ágostontól, sok egyebet elhagyok, nehogy megkezdett művem nagyobb része másoktól származzon, noha nem kellene, hogy amit hosszú tanulmányaim során és sok idő alatt a magamévá tettem, az idegennek tűnjön; ezek az üdvös és nagyszerű gondolatok pedig nem az egyének sajátjai, hanem ahogyan Seneca véli, „közkinccsek”.²⁰ 79. Azokat a részleteket idéztem pontosabban és hosszabban, amelyek, úgy tűnt, a tárgyhoz tartoznak, hogy ezek révén mutassam be, hogy azok, akik ebben az életben mohón és hiábavalóan fáradoznak, abban az életben is, amelyre várunk, örökre fáradozni fognak, és egész végig élnek. Amint mondtam, a halálban sincs remény, hogy gyötrődésük véget érjen, és ki-ki, amiben életében örömét leli, a halál után mindenkire az annak megfelelő öröm vagy büntetés vár. 80. Efelől meg vannak győződve nemcsak a mi vallásunk képviselői, akik számára meg van írva: „hadd tudják meg, hogy aki mi által vétkezik, az által büntetetik”,²¹ hanem a pogány költők is, amikor közülük a legjelentősebb titkos ösvényeken rejti el az alvilágban a szerelmesek lelkeit, akiket

még a halálban sem hagy nyugton a kínjuk;²²

81. és ugyanő, amikor a harcosok lelkeinek helyét jelöli ki, őket úgy mutatja be, hogy a dús mezők küzdőhelyein gyakorolják magukat a harcban, végül pedig ezt mondja:

Földbe szegezve mered gerelyük, kifogott paripáik
meg szanaszét a mezőn. Ahogyan – míg éltek – örültek

¹⁸ Máté 22, 13, lásd fentebb.

¹⁹ Ágoston: *De vera religione*, LIV, 105. Zsolt 77, 39 *Vulgata*: „*Et recordatus est quia caro sunt, spiritus vadens et non revertens*”.

²⁰ Vö. Seneca: *Epistulae*, 21, 9: „*Has voces non est, quod Epicuri esse indices: pubilcae sunt.*” Seneca: *Epistulae*, 59, 1 és 16, 7.

²¹ Bölcs 11, 17.

²² Vergilius: *Aeneis*, VI, 444. Sajtát fordításom.

harci szekérnek, fegyvernek, fényes lovaiknak,
épp így holtukban sem szűnik e vágyuk irántuk.²³

82. Mégha ezt az író a saját belátása alapján költötte is, ez a tekintélyes férfiú nem alakította volna így, ha az a vélemény nem lett volna számára természetes, hogy a különféle életbeni törekvéseknek megfelelően a lelkek más és más állapotban maradnak fenn a halál után, a leginkább aszerint, hogy milyen életet éltek. 83. Láthatóan mindenestre, hogy ezt a vélekedést Ágoston is feltétlenül megerősíti, ámbár más szavakkal, ahogyan egy jámbor katolikus férfiúhoz illik, amikor habozás nélkül kijelenti, hogy akik a vetélkedésben lelik örömüket, azok szükségszerűen távol kerülnek a békétől, és óriási nehézségekkel fognak szembenézni.

3. fejezet

1. Ezt figyelembe véve, mi mást mondhatnék nektek, testvérek, ha nem azt, amit már többször elmondtam, és még gyakrabban el kell ismételmem? „Csendesedjetek el!”
2. És talán most valaki közölet, aki jóindulatú ugyan, de nem ugyanolyan művelt, azt kérdezheti: „Mivel hagyjunk fel, barátom, hogy elcsendesedjünk?” 3. Valóban, nem hagyhatnak fel mindennel a magukat Krisztus katonáinak vallók, és én nem is a bágyadt tétlenséget hirdetem, hanem a nyugalmat, méghozzá a vallásosat. 4. Tehát mellőzzétek a felesleges gyötrelmeket, amelyek elfárasztják a testet és a szellemet, mellőzzétek a „test kívánságait”,²⁴ és a testi vágyat, amelyek egészen beszennyezik és kiszigerelik az embert, a „szem kívánságait”, amelyek az ismeret álcája alatt igaznak le, a „világi törekvéseket”, amelyek béklyókkal és láncokkal bilincselnek meg, a haszontalan gondokat, amelyek rejtett fáklákkal perzselik fel a szívet, végül mindenféle vétet, amelyek a szerencsétlen lelket kínozzák, nyomasztják és elemésztik.
5. Mindeközben vágjátok el magatokat tőle és mellőzzétek az elmúlt időkre való káros visszaemlékezést, amely még akkor is visszahozza a már kihunyt szenvedélyeket, amikor már nincsenek ott, de még a korábbi érdemekre való minden megemlékezést is, amelyből az azok tudatában levő értelmekbe az elbizakodottsággal vegyes beképzeltség férközhetne be. 6. Inkább az Apostollal szólva „amik mögöttek vannak, elfeledvén, azon dolgok felé terjeszkedvén, amelyek előttetek vannak, siessetek a kitűzött célhoz, melyre Isten hívott fentről Jézus Krisztus által.”²⁵
7. Önmagatokban teljesítsétek be, amit Szent Antalban dicsértek, akiről azt írák, hogy „nem az idő hosszával mérte fáradsága érdemeit, hanem a szeretet és egy önkéntes szolgálat sarkallta mindig, hogy előmenetelt tegyen istenfélmében, mintha

²³ Vergilius: *Aeneis*, VI, 652–655. Lakatos István fordítása.

²⁴ Vö. János 2, 10.

²⁵ Vö. Filippiekhez, 3, 13–14. „*Unum autem, quae retro sunt, obliviscens, ad ea vero, quae sunt priora extendens me ipsum, ad destinatum persequor, ad bravium supernae vocationis Dei in Christo Iesu.*”

a fejedelme színe előtt lenne, és új dolgokkal akarná tetézni a régieket.”²⁶ 8. Mindig a szeme előtt lebegett az Apostol már említett mondása, és Éliás próféta szava: „Él az Úr, akinek a színe előtt állok ma.”²⁷ Azért „tette hozzá, hogy ma, mert Éliás nem számolta az elmúlt időt, hanem mintegy minden nap a csatára szánva úgy kívánt felajánlkozni, mint aki tudja, hogy méltó Isten színe elé járulni.”²⁸ 9. Tehát így mutatkozzatok annak a színe előtt, aki lát titeket, előre látva az eljövendő veszélyeket, feledve a múltat és a gondokat, és az érdemekre sem gondolva.

²⁶ Athanasius: *Vita Anthonii, vers. Euagrii*, 6 (PL 73, col. 131).

²⁷ 3Kir 18, 15.

²⁸ Athanasius: *Vita Anthonii, vers. Euagrii*, 6 (PL 73, col. 131).